

Володимир Примак,

кандидат юридичних наук,

провідний науковий співробітник НДІ приватного права і підприємництва

імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

ПАМ'ЯТІ АКАДЕМІКА ІГОРЯ ПОБІРЧЕНКА

15 листопада Міжнародним комерційним арбітражним судом та Морською арбітражною комісією при Торгово-промислової палаті (далі — МКАС і МАК при ТПП, або Суд) України спільно з НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України були проведені перші *Міжнародні арбітражні читання пам'яті академіка Ігоря Гавриловича Побірченка*. Цей надзвичайно представницький захід зібрав разом вчених, арбітрів, суддів (зокрема Верховного Суду України і вищих спеціалізованих судів), співробітників відомих юридичних фірм, представників інших сегментів юридичних і ділових кіл з приблизно двох десятків країн світу. Всіх їх у день 90-річчя ідейного натхненника створення МКАС і МАК при ТПП України об'єднало бажання віддати шану таланту, професійним і людським якостям, неперевершеній науковій та організаційній спадщині Ігоря Гавриловича, а також прагнення обговорити актуальні проблеми нинішнього стану розвитку міжнародної арбітражної справи, служінню якій присвятив своє життя академік Побірченко.

Високий рівень конференції зримо засвідчувала участь у її роботі таких визначних вчених, як Кай Хобер (Швеція), Тамара Абова, Володимир Белих (Росія), Майдан Сулейменов (Казахстан), Олександр Чирич (Сербія), Володимир Луць, Наталія Кузнецова, Олександр Крупчан, Валентин Щербина (Україна), а також керівників міжнародних арбітражних судів з низки зарубіжних країн. На непересічній значимості цієї події для правового життя нашої держави і важливості діяльності МКАС і МАК при ТПП України у контексті юридичного забезпечення зовнішньоекономічного співробітництва наголосили у своїх вітальних промовах присутні на читаннях президент ТПП

України Геннадій Чижиков, міністр юстиції України Олена Лукаш та заступник голови Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ Павло Гвоздик.

Як слушно зазначив директор НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України Олександр Крупчан, конференція цілком природно мала виражене меморіальне забарвлення, адже спілкування з академіком Побірченком залишило глибокий слід у душі всіх, з ким йому пліч-о-пліч довелося розбудовувати міжнародний комерційний арбітраж в Україні. Не дивно, що розповіді про яскраву особистість і багатий науковий доробок Ігоря Гавриловича червоною ниткою проходили крізь усю конференцію. А напередодні читань сталася ще одна знаменна подія — на будинку, в якому мешкав Ігор Побірченко, було урочисто відкрито меморіальну дошку, присвячену пам'яті цієї видатної людини.

У зверненні до учасників конференції нинішній голова МКАС і МАК при ТПП України Микола Селівон відмітив геніальну прозорливість Ігоря Побірченка, який на світанку незалежності України, за відсутності у тодішній вітчизняній науці глибоких теоретичних напрацювань з проблем діяльності міжнародного арбітражу, наполіг на тому, щоб у Закон України «Про міжнародний комерційний арбітраж» була закладена модель, розроблена на основі відповідного Типового закону ЮНСІТРАЛ. Загалом в основу законодавчо реалізованого у такий спосіб підходу було покладено ідею про недержавний характер Суду, який отримує від держави лише свою легітимачію та рішення якого підлягають оскарженню до державних судів тільки в спеціально передбачених законом випадках. Практика діяльності МКАС та внесення у наступні роки до вищезгаданого

Закону України лишень точкових змін підтвердили правильність обраного на початку 90-х шляху.

Проте, як показала дискусія, внаслідок змін процесуального законодавства щодо здійснення державного судового контролю над арбітражними рішеннями склалася ситуація, що потребує якнайшвидшого виправлення. Йдеться насамперед про вочевидь надмірну кількість судових інстанцій, в яких можуть розглядатися питання про визнання і виконання арбітражних рішень та їх оскарження. Втім, невинуватиме ускладненість означених процедур значною мірою нівелює природні переваги арбітражного вирішення спорів (серед іншого, його оперативність) і не сприяє зміцненню авторитету міжнародного арбітражу. На думку більшості доповідачів з цього питання, оптимальною можна вважати практику розгляду відповідних заяв судом апеляційної інстанції. До речі, як було зазначено в доповіді заступника голови Арбітражного суду при ТПП Болгарії Ружі Іванової, у цій країні державний контроль зосереджується у одній інстанції, котра визначається залежно від предмета розгляду: питання відводу арбітрів вирішує Софійський міський суд, а Верховний Суд Болгарії розглядає справи про оскарження рішень арбітражу.

Звичайно, є й чимало інших проблем у правовому регулюванні арбітражної діяльності та практиці державних судів. Скажімо, не сприяє правовій визначеності надмірний формалізм останніх при розгляді законності арбітражних рішень. Серед іншого, як зазначив М. Селівон, помилка в написанні офіційного найменування вочевидь конкретної арбітражної інституції розглядається подекуди судами як підстава для визнання арбітражного застереження недійсним.

Окрема дискусія розгорнулася на читаннях навколо питання про відмінності у характері діяльності, межах розсуду та можливостях вияву творчого підходу в діяльності арбітрів міжнародного арбітражу і суддів державних судів. Підсумовуючи обговорення цієї теми, академік

НАПрН України Володимир Луць звернув увагу на те, що і арбітри, і судді зобов'язані звертатися не тільки до норм законодавства, а й інших аспектів права, на які у своїх рішеннях звертає увагу Конституційний Суд України, застосовувати моральні засади суспільства, правові звичаї, так зване м'яке право, *lex mercatoria*, про яке змістовно розповів у своїй доповіді професор Олександр Чирич.

Напевно, у тому числі й з огляду на нинішню зовнішньополітичну ситуацію, пов'язану з імовірним підписанням Україною Угоди про асоціацію з Європейським Союзом та намаганнями противників такого кроку залучити нашу країну до тіснішої співпраці з Митним Союзом (далі — МС) Росії, Білорусі та Казахстану, загальний інтерес викликало обговорення ініціативи створення в межах структури останнього міждержавного угруповання окремого міжнародного арбітражного суду. Зокрема прозвучало здивування з приводу обґрунтованості будь-якої ув'язки мети діяльності подібної — приватноправової за своєю суттю — інституції з питаннями митного регулювання, які є визначальними для МС, та доцільності функціонування такого роду органу в умовах наявності власних міжнародних арбітражних судів у кожній з держав-учасників згаданого Союзу.

Підбиваючи підсумки, слід відзначити плідний і конструктивний характер проведеної на конференції дискусії, її спрямованість на ефективне вирішення проблемних питань правового регулювання міжнародного комерційного арбітражу. Тож, безперечно, врахування законодавцем та органами правозастосування міркувань і пропозицій, висловлених учасниками Міжнародних арбітражних читань пам'яті І. Г. Побірченка, сприятиме ефективному захисту прав та законних інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, стабільності ділового обороту та зміцненню довіри іноземних інвесторів до правової системи України.